

TAPIO BERGHOLM

Maalaisliito murskattava?

Punamullan talouspoliittinen välirikko ja vuoden 1954 eduskuntavaalit

Henkilöristiriitojen ja puoluejuonittelujen merkitystä on korostettu ja Kekkonen kolmannen hallituksen hajottaneita talouspoliittisia kiistoja on vähätelty, kun on kuvattu vuoden 1954 eduskuntavaaleja. Kuitenkin maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien talouspoliittinen välirikko oli johtanut eduskunnan hajottamiseen.

■ Ennenaikaiset eduskuntavaalit maaliskuussa 1954 olivat hyvin suomalaiset. Sisäpoliittiseen umpikujaan haettiin ratkaisua hajottamalla eduskunta, mutta siirtymät poliittisten puolueiden välillä jäivät niukoiksi. Tulos itse asiassa pahensi poliittista patitilannetta, kun kaksi suurinta puoluetta, sekä Sdp että maalaisliitto, kasvattivat kannatustaan. Sdp:n paikkaluku nousi 53:sta 54:ään ja maalaisliiton 51:stä 53:een. Kansanpuolue oli vaalien suurin voittaja (13), mutta sekin sai vain kolme lisäpaikkaa. Kokoomus putosi 28:sta 24:ään ja rkp kärsi kahden paikan tappion ja sai 13 edustajaa. Skdl säilytti 43 paikkaansa ja asemansa eduskunnan kolmanneksi suurimpana puolueena. Nämä tuloksiltaan tasapaksut vaalit ovat kuitenkin nousseet myyttisiin mit-

toihin, koska niitä edelsi maalaisliiton ja Sdp:n välirikko.

Aiempi tutkimus on pitänyt henkilöristiriitoja ja puoluejuonitteluja vaalien ydinkysymyksenä. Historiantutkijat ovat lähinnä maalaisliiton omaan vaalipropagandaan, muistelmiin sekä muihin toisen tai kolmannen käden lähteisiin tukeutuen toistaneet, että sosiaalidemokraatit olisivat menneet eduskuntavaaleihin tunnuksilla: *Maalaisliitto murskattava* ja *Kekkonen kuningas tie katkaistava*. Maalaisliiton omien kannattajiensa vaaliurnille innostamiseen kehittämät uhkakuvat ovat vakiintuneet niin varmaksi tiedoksi, etteivät tutkijat ole enää pitkään aikaan tarkistaneet näiden tunnusten alkuperää.

Tämä artikkeli tarjoaa toisen näkökulman tapahtumien dynamiikkaan. Talouspoliittiset kiistat olivat tärkeitä. Maalaisliitto tarjosi valtiontalouden ja vientiteollisuuden ongelmiin ratkaisuksi perinteisen talouspolitiikan oppien mukaisesti valtionmenojen, sosiaalietuuksien, palkkojen ja verojen alentamista. Sdp taas siirtyi kannattamaan Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) ajamaa täystyöllisyyspolitiikkaa, jonka mukaan laskusuhdanteessa tuli pitää tuotanto ja kulutus mahdollisimman korkealla tasolla, vaikka valtio velkaantuisi.

Laskusuhdanne ja talouspoliittiset erimielisyydet

Urho Kekkonen toisen hallituksen muodostaminen tammikuussa 1951 merkitsi paluuta enemmistöhallitusten, punamullan ja matalan palkkainflaation aikaan. Vuoden 1951 linnarauha ja Kekkonen kolmannen hallituksen vakautusratkaisut varmistivat maalaisliiton ja Sdp:n kohtuullisen yhteis-

ymmärryksen talouspolitiikan ja valtioneuvoston hoidosta. Korean sodan puhkeaminen vuonna 1950 aloitti noususuhdanteen, joka nosti Suomen puunjalostusteollisuuden vientihinnat ennätyskorkeiksi. Vientiteollisuuden hinnat ja kysyntä kääntyivät laskuun vuonna 1952. Työttömyys kasvoi nopeasti vuoden 1952 lopulla.

Taluspoliittisen suunnitteluneuvoston työvaliokunta käsiteli SAK:n toisen puheenjohtajan, Eero Antikaisen aloitteesta 15.1.1953 taluspoliittista tilannetta. Antikainen pelkäsi työllisyystilanteen muodostuvan vaikeaksi, koska rahamarkkinat olivat kiristyneet. Työvaliokunta esitti pääministerille laajapohjaisen neuvottelutilaisuuden järjestämistä, jossa Suomen Pankin, liikepankkien, teollisuuspiirien, SAK:n ja hallituksen edustajat pohtisivat keinoja tilanteen helpottamiseksi. Neuvottelutilaisuuden tulos kuvasi perinteisen taluspoliittisen ajattelun vahvaa otetta. Keskeiset talousvaikuttajat esittivät, että tuotannollista toimintaa edistettäisiin supistamalla valtioneuvoston.

Luottopolitiikan tarkistamista käsittelemään asetettiin ns. luottotoimikunta. SAK:n pääsihteeri Olavi Lindblom ihmetteli taluspoliittisen suunnitteluneuvoston työvaliokunnassa 20. tammikuuta, oliko taluspoliittisesta suunnittelusta hyötyä, kun keskustelu oli siirtynyt aivan toiselle pohjalle. Valtion menojen supistaminen sosiaalimenoja vähentämällä oli Lindblomin mukaan aivan uusi avaus. Sosiaaliministeriksi siirtynyt Sdp:n puoluesihteeri Väinö Leskinen vakuutti, ettei menojen supistamisessa tulisi tapahtumaan ihmeitä.¹

Luottotoimikunta esitti lainanannon vuosittaisen kausivaihtelun tasaamista. Se ehdotti myös valtion muiden menojen rajua supistamista, kun työllisyysmenot olivat kasvaneet samanaikaisesti, kun vero- ja tulitulot olivat pudonneet. Taluspoliittisen suunnitteluneuvoston työvaliokunta teki lähes yksimielisen esityksen työllistämisen edistämiseksi, ja hallitus lisäsi panostusta työttömille järjestettyihin töihin. Harjoitettavan taluspolitiikan peruslinja jäi kuitenkin avoimeksi.²

Harjoitettu vakautuspolitiikka oli kahden tulen välissä. Yhtäältä yritysjohtajat väitti-

vät, että Suomen liian korkea palkkataso johti työttömyyteen. Toisaalta kommunistit syyttivät, että vakautuspolitiikka oli johtanut alhaisiin palkkoihin, heikkoon ostovoimaan ja sitä kautta työttömyyteen. *Talouselämä*-lehti, Skdl:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Hertta Kuusinen ja Skp:n puheenjohtaja Aimo Aaltonen tuomitsivat yksimielisesti SAK:n puheenjohtaja Aku Summun elvytysesitykset inflaatiota kiihdyttävänä setelirahoituksena.³

Liian suuret palkat?

Käsitys kohtuuttoman korkealle tasolle nostetuista palkoista oli esiintynyt ajoittain taluspoliittisessa keskustelussa, kun SAK sai ajettua A-sopimuksen mukaiset indeksikorotukset palkkoihin vuoden 1951 alussa. Maataloustuottajain Keskusliiton (MTK) toiminnanjohtaja E. J. Korpela väitti 3.2.1953 taluspoliittisen suunnitteluneuvoston työvaliokunnassa, ”että maassamme vallitseva työttömyys johtuu korkeasta palkkatasosta, tästä johtuen on kaikki yritteliäisyys kannattamatonta”. Teollisuuden edustajat myötälivätkä vastaväitteitä esitetty, sillä SAK:n edustajat eivät olleet paikalla.⁴

1. Taluspoliittisen suunnitteluneuvoston (TSN) työvaliokunta (tvk) 15.1., 20.1., 23.1.1953, Keskustelupöytäkirja No 11/52 (TB: po. 11/53) 20.1., Jaostojen asiakirjat (TSN/TPS) 1951–1954 16, Valtionvarainministeriön arkisto (VVMA), Valtioneuvoston arkisto (VNA); Luottopolitiikan vaikutus, PT 23.1.1953.

2. TSN tvk 23.1., 28.1., 30.1. klo 8.30, 30.1. klo 13.30, 3.2., 27.2.1953, Jaostojen asiakirjat (TSN/TPS) 1951–1954 16, VVMA, VNA; Sdp puoluetolimikunta 28.1.1953, TA; Sdp eduskuntaryhmä 2.2.1953, TA; SAK: Huomautuksia Suunnitteluneuvoston lausuntoluonnoksen johdosta 28.1.1953, Sakari Tuomioja Pääministeri Urho Kekkoselle 24.1.1953, Unto Varjonen: Kevätkauden 1953 rahapolitiikka 21.1.1953; Käsityksiä kevään 1953 rahapolitiikasta, Taloudellinen suunnitteluneuvosto 1952, SAK, Ammattiyhdistysarkisto (AyA); Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto vuosikirja 1953 (SAK vk 1953), 40–51.

3. Valtiopäivät 1953 Pöytäkirjat I, Istunnot 1–39 valtiopäivien alusta kesäkuun 2 päivään, Helsinki 1954 (Valtiopäivät 1953 I), 190, 207; Tilanne vaatii elvyttävää taluspolitiikkaa, *Palkkatyöläinen* 30.1.1953; Ekonomisti: Tapausten kulku, *Talouselämä* 30.1.1953; Pentti Puntari: Korvaako luotto luottamuksen?, *Talouselämä* 6.2.1953; Setelirahoituksen vaara (pk), *Talouselämä* 27.2.1953.

4. TSN tvk 3.2.1953, Jaostojen asiakirjat (TSN/TPS) 1951–1954 16, VVMA, VNA; Tuure Junnila: Hajamietteitä »pitkän tähtäimen» talousohjelman luonnoksesta, *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 2/1952.

Miksi Suomen metsäteollisuus oli menettänyt hintakilpailukyvyn maailmanmarkkinoilla, oli sisäpolitiikan kuumin kysymys vuoden 1953 aikana. Teollisuus, työnantajat ja porvarilliset talouspoliitikot nimesivät ilmiön kustannuskriisiksi, jota heidän mielestään ei voitu ratkaista ilman palkkojen ja sosiaalietuuksien alentamista. Kokoomuslainen kansanedustaja ja kansantaloustieteilijä Tuure Junnila esitti maaliskuun alussa 1953 palkkojen alennusta ja valtion menojen rajua karsintaa vientiteollisuuden kriisin ratkaisemiseksi. Sosiaaliministeri Väinö Leskinen leimasi Junnilan ehdotukset 1930-luvun keinoiksi, jotka saattoivat olla teollisuuden ja työnantajien mieleen.⁵

Kustannustasokeskustelu oli talouspoliittisen suunnitteluneuvoston asiantuntijavetoisen työskentelytavan ehdollistamaa. Sekä teollisuus että SAK turvautuivat kansantaloustieteen asiantuntijoihin, erilaisiin laskelmiin ja selvityksiin.⁶ Maalaisliittolainen pää-

5. TSN tvk 12.3.1953, Jaostojen asiakirjat (TSN/TPS) 1951–1954 16, VVMA, VNA; Valtiopäivät 1953 I, 273–280, 285–287 (lainaukset s. 279); ”Massojen kapina” (pk), *Talouselämä* 2.1.1953; Valtion talous ja tuotantokustannukset (pk), *Talouselämä* 6.3.1952; Oikeisto paasannut »korkeista työpalkkoista» eduskunnassa, ”Ohjelmaa” julistetaan (pk), *Palkkatyöläinen* 13.3.1953; Revision av lönepolitiken (I led.), *Mercator* 13.3.1953; De höga kostnaderna – vårt viktigaste ekonomiska problem i detta nu, *Mercator* 20.3.1953; Gordionin solmu (pk), *Talouselämä* 20.3.1953; Deflatorinen politiikka devalvointia parempi, *Maaseudun Tulevaisuus* 21.3.1953; docent Nils Meinander: Medeljens fränsida – standardsänkningen, *Mercator* 27.3.1953; R. v. Fieandt: Uuden vuoden alkaessa, *Unitas* 1953; Rainer von Fieandt (1970) *Omaa tietään kulki vain*, Kirjayhtymä: Helsinki 1970, 232–233; Kalevi Lagus (1954) Hinnat ja palkat, teoksessa *Taloudellisia selvityksiä 1954*, Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Sarja A:15, Helsinki 1954, 49–56; Markku Mansner (1984) *Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1940–1956*, Jyväskylä, 364–366; Ahti M. Salonen (1956) Selluloosateollisuuden kustannuskriisi v. 1953, teoksessa *Tutkimuksia*, toim. Ahti M. Salonen, Kansan markkinatutkimuslaitos Sarja A:1, Helsinki; Erkki Tuomioja (1986) *Sakari Tuomioja. Suomalainen sovitteija*, Tammi: Hämeenlinna, 197.

6. STK:n kiertokirje N:o 3/53 Keskusliiton jäsenille 26.5.1953 sekä liite Prof. Br. Suviranta: Talouspolitiikka valinkauhassa. Suomen Teollisuusliiton kevätkokouksessa 29.4.1953 pidetty esitelmä, STK:n arkisto 1533; ELKA; Kaarlo Pitsinki: Palapelistä puuttuu osia, Olli J. Uoti: Taloudellisten realiteettien puutetta, Nils Nilsson: 30-luvun »lääkettä» tyrkyttelään, *Palkkatyöläinen* 20.3.1953; Janne Hakulinen: Sosiaaliset menot meillä pienemmät kuin muissa pohjoismaissa, *Palkkatyöläi-*

ministeri Kekkonen luotti ystäviensä Postipankin pääjohtaja Teuvo Auran ja Suomen Pankin pääjohtaja Sakari Tuomiojan oikeiksi vakuuttamiin kustannuskriisilaskelmiin, vaikka oli aluksi epäillyt vientiteollisuuden vaikeuksia liioitelluiksi. Kekkonen turvautui Auraan ja valtionvarainministeriön kansantalouseläin osaston päällikkö Erik Törnqvistiin, jotka olivat talouspoliittisen suunnitteluneuvoston puheenjohtaja ja sihteeri. He laativat ns. A–T-ohjelman, jossa esitettiin Suomen kustannustason laskemista kymmenellä prosentilla.

Toimenpideohjelmaa puitiin pienessä piirissä, johon pääministeri Kekkonen oli valinnut muutamia ministereitä ja talousvaikuttajia. Kekkonen halusi valmistaa radikaalin ohjelman ilman julkista keskustelua, mutta Väinö Leskinen kautta SAK:n sosiaalidemokraattiset johtajat saivat A–T-ohjelman käsiinsä. Ohjelma julkaistiin *Helsingin Sanomissa* 16.4.1953, mikä herätti suuren kohun. Aluksi syylliseksi epäiltiin Väinö Leskistä, mutta pian vuoto osattiin yhdistää ammattiyhdistyssosiaalidemokraatteihin. Pääministeri Kekkonen oli raivoissaan, koska ohjelman julkaiseminen esti sen pikaisen hyväksymisen. Suunnitelman lykkääminen sopi SAK:lle, joka suhtautui täysin kielteisesti palkkojen alentamiseen.⁷

Saadut tiedot A–T-ohjelmasta käydyistä keskusteluista löivät kiilaa SAK:n ja ministeriryhmän sosiaalidemokraattien väliin. Väinö Leskinen koetti puoluetoimikunnas-

nen 27.3.1953; kanslirådet Gunnar Modeen: De höga socialutgifterna i vårt land, *Mercator* 27.3.1953; Arviointeja Suomen selluloosateollisuuden kustannustasosta, *Palkkatyöläinen* 17.4.1953; Nils Nilsson: Teollisuus ja kustannukset, *Palkkatyöläinen* 24.4.1953; Kaarlo Pitsinki: Säästäminen ja säännöstely, *Palkkatyöläinen* 15.5.1953; SAK vk 1953, 64–70; Mansner (1984) 365–367; Br. Suviranta, Talouspolitiikka valinkauhassa, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 2/1953.

7. Sdp puoluetoimikunta 23.4.1953, TA; Palkkojen ja hintojen alennus, *Helsingin Sanomat* 16.4.1953; Teuvo Aura (muistiin merkinnyt Pertti Mustonen) (1982) *Sovittelun*, Weilin + Göös, Espoo, 134–135; Kari Hokkanen (2002) *Kekkonen maalaisliitto 1950–1962. Maalaisliitto-Keskustan historia 4*, Otava: Keuruu 2002, 112; Olavi Lindblom (1981) *Pitkällä palkilla*, toim. Ilkka Sumu, Tammi: Helsinki, 192; Mansner (1984) 367; Juhani Suomi (1990) *Kuningastie. Urho Kekkonen 1950–1956*, Keuruu, 242–244; Tuomioja (1986) 197–199.

sa 23.4.1953 vakuuttaa, ettei hän eikä keskusteluihin osallistunut Unto Varjonen olleet sitoutuneet tehtyihin esityksiin. Puolueen hallitusryhmä oli valmis neuvottelemaan kustannuskriisin ratkaisemisesta yhdessä maalaisliiton kanssa, mutta SAK ei halunnut sitoutua ratkaisuun.⁸

SAK:n asenne oli jyrkkä. Olavi Lindblom ei osallistunut lainkaan selluloosateollisuuden kustannustasoa selvittävään komitean työhön, kun hänet oli nimetty komiteaan ilman keskusjärjestön myötävaikutusta. Asiantuntijoiden ja keskeisten puolueiden erimielisyys kriisin syvyydestä ja tarvittavien toimenpiteiden sisällöstä lykkäsi kustannustason alentamisesitysten etenemistä hallituksessa.⁹

Kokoomus esitti 22.5.1953 välikysymyksen hallituksen passiivisesta talouspolitiikasta. Pääministeri Urho Kekkonen ilmoitti vastauksessaan hallituksen valmistelevan toimenpiteitä vientiteollisuuden kilpailukyvyyn palauttamiseksi. Hän totesi, että valtion menojen supistaminen oli eräs edellytys kustannuskriisin ratkaisemiselle. Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Väinö Tanner tuki Kekkosen ajatusta valtion menojen supistamisesta.

Sekä hallitus että Sdp olivat jo jakautumassa kahteen leiriin. Sdp:n eduskuntaryhmä päätti 28.5.1953, että ryhmän puheenjohtaja Tanner ilmoittaisi lyhyessä puheenvuorossa ryhmän kannan ja ”toveri Antikainen käyttäisi puheenvuoron SAK:n puolesta”. Antikaisen esittämä talouspoliittinen linja oli aivan toinen kuin Tannerin tai Kekkosen. Kiivaan keskustelun jälkeen Kekkosen kolmas hallitus nautti edelleen eduskunnan selvän enemmistön luottamusta, mutta hallituksen päivät olivat luetut.¹⁰

K-ohjelma kaataa hallituksen

Pääministeri Kekkonen laati Auran, Törnqvistin ja Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton avustuksella oman ns. K-ohjelman. Kyse oli suoraviivaisesta deflaatio-ohjelmasta, jonka oli tarkoitus tulla voimaan asteittain. Suurimmat säästöt valtionalouteen tulisivat poistamalla lapsilisät ensimmäiseltä lapselta ja varakkaiden vanhempien lapsilta. K-ohjelman ensimmäisen lapsen lapsili-

sän poisto ei koskenut vähävaraisia erityisryhmiä. Tämän menoleikkauksen antama liikkumavara käytettäisiin työnantajien lapsilisämaksujen poistamiseen. Antolainauskorkoa, yksityisten ja yhtiöiden tulo-, liikevaihto- sekä kunnallisveroa oli tarkoitus alentaa. Yritysverotus kevenisi poisto-oikeutta laajentamalla. Puunjalostusteollisuus oli saamassa tarvitsemansa kemikaalit ilman liikevaihtoveroa ja raakapuun normitettuun hintaan.

K-ohjelman sisältyi 10 prosentin palkkojen alennus. Palkkojen, korkotason, työnantajamaksujen ja verojen alennusta seuraisi sitten hintojen alennukset. Ilmeisesti sosiaalidemokraateille suunnattuina houkuttimina oli ohjelmaan otettu suhdannevarausjärjestelmän toteuttaminen ja vuokrien mahdollinen alentaminen. Valtion tuloja oli tarkoitus lisätä nostamalla ylellisyystarvikkeiden liikevaihtoveroa. Ohjelman vanhakan-taista valtionalouden tasapainoajattelua korosti kohta, jossa sitouduttiin tarvittaessa uusilla menojen supistuksilla saattamaan valtionalous tasapainoon.¹¹

Sdp:n kynnysohjelma sisälsi paljon samoja esityksiä kuin K-ohjelma mutta oli perusteiltaan erilainen. Korkotason, yhtiöiden tuloveron ja hintatason alennukset, yritysten poisto-oikeuksien kasvattaminen sekä ylellisyystavaroiden liikevaihtoveron korotus löytyivät myös kynnysohjelmasta. Palkkojen indeksisidonnaisuusjärjestelmä tuli säilyttää entisellään, jolloin palkkojen alentuminen viidellä prosentilla olisi mahdollista vasta sen jälkeen, kun elinkustannukset olisivat laskeneet ensin kymmenellä prosentilla.

Sdp ajoi pysyvää suhdannevarausjärjestelmää. Puunjalostusteollisuuden tukemiseksi oli kynnysohjelmassa enemmän yksityiskohtia, mutta tavoitteena oli pysyvämpi vientisuhdanteiden vaihteluiden hallinta ja osa tukitoimista oli siksi ehdotettu vain määräaikaikaisiksi. Lapsilisien poistaminen oli esillä vain varakkaiden vanhempien lapsien osalta. Valtion menojen karsintaa voitaisiin tutkia. Tämän lisäksi esitettiin työllisyyslainan ottamista valtiolle. Velanotolla oli tarkoitus elvyttää tuotantoa tai ainakin varmistaa työttömyystöiden tuleva rahoitus. Täs-

sä oli kynnysohjelman sisäinen ristiriita. Sosiaalidemokraatit esittivät samanaikaisesti sekä valtion menojen karsimisen tutkimista että velkaelvytystä.¹²

Sdp:n puoluetoimikunnan enemmistö oli valmis hakemaan kompromissia K-ohjelman ja kynnysohjelman väliltä. Sdp:n kompromissihalut katosivat, kun työnantajat eivät hyväksyneet indeksiehtoa ja pysyvää suhdannevarausjärjestelmää ja kun Väinö Leskinen kertoi puoluetoimikunnalle, ettei edes pääministeri Kekkonen uskonut kahdeksan miljardin markan tulonsiirron lapsilisien saajilta teollisuudelle riittävän kuin syksyyn saakka.

Työnantajien taipumattomuus kytketyi kotimaiseen ja kansainväliseen tilanteeseen. Eduskunnassa oli oikeistopuolueilla enemmistö eikä Neuvostoliitto vaikuttanut aggressiiviselta. STK:n toimitusjohtaja V. A. M. Karikosken mielestä porvarien oli näytettävä, ”mitä he uskaltavat”. STK:n toimitusjohtaja uskoi, että sosiaalidemokraatitkin olisivat mielissään, kun kustannustaso alentaisivat jotkut muut kuin sosiaalidemokraatit.¹³

Neuvottelujen epäonnistuttua Sdp:n puoluetoimikunta oli 27.6.1953 hieman epävarma, koska oppositioon joutuminen herätti pelkoja ja epäilyjä. SAK:n johtomiehet linjasivat puolueen lähiajan taktiikan. Sdp päätti pysyä oman ohjelmansa takana. Mikäli neuvottelut epäonnistuisivat, tavoitteena olisi eduskunnan hajottaminen ja uudet vaalit.¹⁴ Maalaisliiton ja Sdp:n vastakkainasettelu oli muuttunut sovittamattomaksi. Hallitus erosi 29.6.1953.

Niukkasbudjetti vastatulessa

Kekkonen yllätykseksi ja pettymykseksi porvarillisen enemmistöhallituksen muodostaminen epäonnistui kesällä 1953. Teollisuusjohtajat epäilivät deflaatio-ohjelman toteutumismahdollisuuksia ja pitivät devalvaatiota kaikille osapuolille keveimpänä vaihtoehtona. STK:n puheenjohtaja Arno Solin ja vuorineuvos Juuso Walden ilmoittivat kesä-heinäkuun vaihteessa Kekkoselle, etteivät he uskoneet palkkojen alennuksen onnistuvan. Auran muistin mukaan hermostunut Kekkonen oli tokaissut STK:n

herroille, ettei tästä mitään tule, jos ”työnantajilta menee paskat housuihin”.¹⁵

Hallitus halusi elintason yleisellä alentamisella – K-ohjelman mukaisesti – palauttaa vientiteollisuuden, kotimarkkinateollisuuden ja jossain määrin maatalouden kansainvälisen kilpailukyvyn. Eduskunta kutsuttiin heinäkuussa ”mätäkuun valtiopäiville”. Hallitus aloitti ohjelmansa läpiajon sen vaikeimmasta kohdasta lapsilisän supistamisesta. Pääministeri Kekkonen perusteli 22.7.1953 laajassa katsauksessaan tehdyt esitykset. Hänen mielestään devalvaatio olisi selvästi huonompi vaihtoehto kuin kustannustason alentaminen ja valtionmenojen rohkea karsinta.¹⁶

Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja Eero Antikainen ilmoitti, etteivät sosiaalidemokraatit tule missään tapauksessa hyväksymään lapsilisälain muuttamista. Skdl:n, kokoomuksen ja kansanpuolueen eduskuntaryhmät irtisanoutuivat vielä eri perustein K-ohjelmasta. Pitkän

8. Sdp puoluetoimikunta 23.4.1953, TA; Sdp eduskuntaryhmä 23.4.1953, TA.

9. Nils Nilsson: Ns. Kustannuskriisin uusia näkymiä, *Palkkatyöläinen* 11.9.1953; SAK vk 1953, 70–73.

10. Valtiopäivät 1953 I, 929–930, 1019–1051, 1054–1105; Sdp puoluetoimikunta 27.5.1953, TA; Sdp eduskuntaryhmä 28.5.1953 (lainaus), TA.

11. Pääministerin K-ohjelmassa 19 kohtaa, *Maaseudun tulevaisuus* 13.6.1953; SAK vk 1953, 84–85; Aura (1982) 135–136; Mansner (1984) 367–370; Suomi (1990) 246.

12. Sdp ptk 9.6., 15.6.1953, TA; SAK vk 1953, 85–86; Lindblom (1981) 193.

13. Sdp puoluetoimikunta 15.6.1953, TA, (Ilmeisesti Skogin kirjoittamat muistiinpanot) Teuvo Aura, Erik Törnqvist: PM K-ohjelman toteuttamiseksi tarvittavista lainsäädännöllisistä ja muista toimenpiteistä 5.6.1953, Penna Tervon kokoelma 16, Kansallisarkisto; Maanant. 15.6. klo 10, Penna Tervon kokoelma 25, Kansallisarkisto; J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956 (1985), Toinen osa 25.4.1949–10.4.1956, WSOY: Juva 1985 (Paasikiven päiväkirjat II), 348–351; Mansner (1984) 367–370, 373 (lainaus 373); Pentti Sorvali (1975) *Niukkasesta Kekkoseen*, Kirjayhtymä: Jyväskylä, 323–325; Suomi (1990) 246–250.

14. Sdp puoluetoimikunta 27.6.1953, TA.

15. Paasikiven päiväkirja II, 359; Tuomioja (1986) 201–202, (lainaus s. 202); Sorvali (1975) 330–331; Suomi (1990) 251, 254–257.

16. Valtiopäivät 1953 pöytäkirjat II, Istunnot 40–74 kesäkuun 4 päivästä marraskuun 6 päivään, Helsinki 1954 (Valtiopäivät 1953 II), 1430–1442; Lauri Hyvämäki (1977) Valtioneuvosto 2. maailmansodan jälkeisen vuoden 1957, teoksessa *Valtioneuvoston historia 1917–1966 II*, Helsinki, 394–397; Mansner (1984) 370–371; Suomi 257–261.

Sosiaalidemokraatteja pääministeri Urho Kekkonen luona 8. syyskuuta 1953. Vasemmalta Urho Kekkonen, Aku Sumu, Väinö Leskinen, Emil Skog ja Aarre Simonen. Lehtikuva.

lähetekeskustelun aikana 4.8.1953 Kekkonen ja Antikainen väittelivät kiivaasti. Hallituksen ja pääministerin vankka vakaumus – kuin profeettalliseen näkyyn perustunut varmuus – Suomea odottavista suurista taloudellisista onnettomuuksista ei saanut eduskunnan enemmistöä taipumaan lapsilisäetuuden rajoittamiseen.¹⁷

Hallitus ei eronnut, koska presidentti Paasikivi tuki hallitusta ja sen talouspolitiikkaa. Valtion talouden paisumiseen ja hyväpalkkaisten virkamiesten runsauteen jo 1920- ja 1930-luvulla vihamielisesti suhtautunut maalaisliiton veteraanivaikuttaja Juho Niukkanen oli hallituksen valtionvarainministeri. Hän valmisteli K-ohjelman mukaisesti valtionmenoja supistavan mutta samalla myös veronkevennysten kautta valtion tuloja karsivan tulo- ja menoarvion, jota kutsuttiin niukkasbudjetiksi.

Uudet vaalit tavoitteekseen asettanut Sdp oli hyvin pettynyt, kun hallitus ei eronnut eikä presidentti hajottanut eduskuntaa. Sdp:n johto ja teollisuuspiirien keskeiset vaikuttajat olivat jatkaneet uuden hallituspohjan tunnusteluja Kekkonen vähemmistöhallituksen muodostamisen jälkeen, mutta hallituksen vaihtaminen tai kaataminen ei ollut yksinkertaista. Lähes heti eduskunnan kokoontumisen jälkeen sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä teki hallituksen työllisyyspolitiikasta välikysymyksen. Välikysymyksen ensimmäisenä allekirjoittajana oli yhä keskeisemmäksi vaikuttajaksi noussut Eero Antikainen.¹⁸

Lokakuussa 1953 käyty välikysymyskeskustelu oli yhtäältä perinteisten talousoppien mukaan valtiotalouden tasopainoa vaatineen maalaisliiton ja tehokkaan kysynnän teoriaan yhä vahvemmin sitoutuneen Sdp:n välisen henkien taistelun välillä. Toisaalta se tihkui kylmän sodan yhden kuumimman rajapinnan – sosiaalidemokraattien ja kommunistien – epäluuloja ja kaunoja. Deflaatiohallitus sai Skdl:n eduskuntaryhmän tuen, kun hallituksen luottamuksesta äänestettiin lokakuussa 1953. Näin hallitus sai luottamuslauseen äänin 106–83, yhden äänestäessä tyhjää. Kylmän sodan kaksija-koisessa maailmassa kommunistien pelko Suomen siirtymisestä Neuvostoliiton vihol-

listen joukkoon oli niin suuri, ettei Skdl:n eduskuntaryhmä voinut tukea NATO:oon kuuluneiden maiden johtajien kanssa yhteistyötä tekevien suomalaisten sosiaalidemokraattien välikysymystä.¹⁹

Sdp:n uudet liittolaiset

Sdp:n johto pyrki yhdessä oppositiossa olleiden kokoomuksen ja kansanpuolueen sekä Kekkonen hallituksessa olleen ruotsalaisen kansanpuolueen kanssa luomaan uuden hallituspohjan. Sdp sai enemmän omia tavoitteitaan läpi kokoomuksen ja kansanpuolueen kanssa käymissään neuvotteluissa kuin niitä seuranneissa neuvotteluissa, joissa mukana olivat myös maalaisliitto ja rkp. Neuvottelut laajapohjaisen hallituksen muodostamisesta kuivuiivat kasaan, kun hallituspuolueet vaativat lapsilisien karsimista.

Kun maalaisliiton ja Sdp:n hallitusyhteistyö oli talouspoliittisten erimielisyyksien vuoksi mahdotonta, Sdp:n johtomiehet Emil Skog, Väinö Leskinen ja Penna Tervo olivat valmiit yhteistyöhön kansanpuolueen ja jopa kokoomuksen kanssa, koska ne olivat valmiit hyväksymään pääosat Sdp:n kynnysohjelmasta. Toisaalta deflaatiopolitiikkaa kannattanut Väinö Tanner halusi hallituksen, jossa maalaisliitto olisi mukana.²⁰

17. Valtiopäivät 1953 II, 1442–1484, 1500–1551, 1557–1558.

18. Sdp puolueoimikunta 31.7., 31.8., 7.9., 14.9.1953, TA; SAK tvk 24.8.1953, AyA; PM poliittisesta tilanteesta 14.9.1953 Liite n:o 9/53, Pöytäkirja Sos.dem. Puolueoimikunnan ja eduskuntaryhmän valmistavan valiokunnan yhteisestä neuvottelukokouksesta 25.9.1953 Liite n:o 12/53, Sdp puolueoimikunnan pöytäkirjat 1953, TA; Sdp eduskuntaryhmä tvk 22.9.1953, TA; Sdp eduskuntaryhmä 25.9.1953, TA; Valtiopäivät 1953 II, 1635, 1783–1784; Paasikivi päiväkirjat II, 363–364, 366.

19. Skdl eduskuntaryhmä tvk 29.9., 1.10., 6.10.1953, Kansan Arkisto (KA); Skdl eduskuntaryhmä 25.9., 6.10., 7.10.1953, KA; Pöytäkirja Skdl:n liittotoimikunnan ja eduskuntaryhmän yhteisestä kokouksesta 8.10.1953, Skdl:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1953, KA; Skp poliittinen toimikunta 25.9., 26.9., 5.10., 7.10. klo 11,30, KA; Valtiopäivät 1953 II, 1645–1651, 1800–1889.

20. Sdp eduskuntaryhmä tvk 29.9.1953, TA; Sdp puolueoimikunta 29.9., 15.10., 22.10.1953, TA; Ryhmäkok 6.10.1953, Työvaliokunta 15.10. 1953, Ryhmäkok 22.10 klo 16.00, Työvaliok 22.10.1953, PM 25.10.1953, Ryhmäkok 29.10.1953, Sdp eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1953, TA; Muistio Sos.dem. eduskuntaryhmän valmistavan valiokunnan ja Puolueoimikunnan yhteisestä neuvottelukokouksesta 15.10.1953, Liite n:o 11/53, Sdp

Väinö Leskinen esitteli puoluejohdon kannan Uudenmaan Sosialidemokraattisen piirin kokouksessa 25.10.1953. Hän ihmetteli, miksi sosiaalidemokraatit eivät uskaltaisi toteuttaa yhdessä kokoomuksen kanssa ohjelmaansa, kun kommunistit tukivat eduskunnassa porvarillista hallitusta, johon kuului kolme kokoomukselaista ministeriä. Leskinen korosti:²¹

Hyvän asian toteuttamiseksi on liittouduttava vaikka itse pirun kanssa. Maalaisliittoa ei tietenkään tarvitse yrittää tahallisesti syrjäyttää hallitusvastuusta, mutta se on saatava ymmärtämään, että ilman sitäkin voidaan maata hallita.

Leskinen perusteli 26.10. uutta linjaa sosiaalidemokraattisen järjestöväen neuvottelupäivillä. Hän korosti, ettei Sdp voinut mennä hallitukseen vain maalaisliiton luvalla. Samalla hän kuitenkin huomautti ”nimenomaisesti, ettei meidän tule asettaa tavoitteeksi maalaisliiton eliminoimista pois politiikasta, jossa me olemme mukana”. Tavoitteena oli hallituksen kaataminen, kun maalaisliitto oli K-ohjelmalla ajanut Sdp:n oppositioon. Siksi Sdp:n tuli ”murtaa tri Kekkonen ja maalaisliiton ’kuningastie’ hallitukseen ja pääministerin tuolille”. Neuvottelupäivät tuki puoluesihteerin linjauksia.²²

Sdp ja oikeisto-oppositio löysivät lopulta asian, jossa Skdl:n eduskuntaryhmä ei voinut hallitusta tukea. Rakennusalan työntekijäin keskuudessa vahvaa kannatusta saaneen puolueen liikkumavara oli niukempi, kun eduskunta käsitteli asuntotuotanto- eli Arava-määrärahojen suuruutta. Kekkonen hallitus koki Arava-äänestyksessä tappion ja erosi 4.11.1953.²³

Urho Kekkonen ja myös presidentti Paasikivi olivat sitoutuneet K-ohjelmaan SAK:n, Sdp:n ja eräiden maalaisliiton kansanedustajien vastustuksesta huolimatta, koska pankinjohtajakaksikko Teuvo Aura ja Sakari Tuomioja vakuuttivat, että vientiteollisuus oli kustannuskriisissä ja että sen tulevaisuuden näkymät olivat synkät. Kekkonen ja Paasikivi katsoivat myöhemmin, että nämä Kekkonen ystävät olivat virheellisillä arvioillaan ja uhkarohkeilla talouspoliittisilla eh-

dotuksillaan osaltaan vastuussa hallituksen omaksumasta deflaatiolinjasta. Nämä umpikujaan ajautuvan talouspolitiikan arkkitehdit olivat ottaneet etäisyyttä omiin ehdotuksiinsa jo silloin, kun Kekkonen neljättä hallitusta muodostettiin ja K-ohjelmaa alettiin todenteolla ajamaan.²⁴

Pääministeri Kekkonen ja kauppa- ja teollisuusministeri Aura neuvottelivat kesällä Sdp:n johdon kanssa hallituspohjan laajentamisesta. Nämä keskustelut siirtyivät sitten yhä enemmän Auran ja Sakari Tuomiojan vastuulle. Ei ole kovin poikkeuksellista, että neuvottelijat päätyvät keskeisiin tehtäviin. Auran ja Tuomiojan käymät taustakeskustelut teollisuuden vaikuttajien, oikeisto-oppositio keskeisten henkilöiden ja Sdp:n johdon kanssa olivat johtaneet siihen, että Kekkonen tilalle pääministeriksi kaavailtiin Tuomiojaa. Tuomiojan yritys koota enemmistöhallitus epäonnistui. Paasikivi nimitti Sakari Tuomiojan virkamieshallituksen eli toimitusministeriön 17.11.1953. Hallitus oli selvästi porvarillinen, koska enemmistö ministereistä tuli rkp:stä, kansanpuolueesta ja kokoomuksesta.²⁵

puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1953, TA; Sdp eduskuntaryhmä 15.10.1953, TA; Sdp puolueuuevosto 12.11.1953, TA; Paasikiven päiväkirjat II, 371; ”Laajapohjaista” ei syntynyt, *Suomen Sosialidemokraatti* 25.10.1953; Hela: Syntinen morsian, *Maakansa* 24.11.1953.

21. Maalaisliitto saatava ymmärtämään, *Suomen Sosialidemokraatti* 26.10.1953.

22. Väinö Leskinen: Ehdoton kiinnipitäminen maalaisliiton myötävaikutuksesta (lainaukset), Tarkistamme suhtautumistamme eri porvarillisiin puolueisiin, *Suomen Sosialidemokraatti* 27.10.1953.

23. Skdl eduskuntaryhmä 30.10., 5.11.1953, KA; Skdl eduskuntaryhmä tvk 4.11.1953, KA; Valtiopäivät 1953 II, 2127–2188, 2193–2201; Valtiopäivät 1953 Pöytäkirjat III, Istunnot 75–103 marraskuun 10 päivästä helmikuun 9 päivään 1954, Helsinki 1954 (Valtiopäivät 1953 III), 2224–2228, 2264–2267; Hyvämäki (1977) 398–399; Mauno Jääskeläinen (1980) Sodanjälkeinen eduskunta (1945–1963), teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia, kahdeksas osa*, Eduskunnan historiakomitea, Helsinki, 243.

24. Sdp puoluetoimikunta 13.4.1954, TA; Paasikiven päiväkirjat II, 348–351, 359–360; 371, 380, 412–413; Aura (1982) 137–142; Suomi (1990) 242–246, 254–258, 266–273; Tuomioja (1986) 198–205.

25. Sdp puoluetoimikunta 7.9.1953, TA; Sdp puolueuuevosto 12.11.1953, TA; Paasikiven päiväkirjat II, 369–371; Aura (1982) 146–153, 157–159; Emil Skog (1971) *Sosialisti ja patriootti muistelee*, WSOY: Porvoo, 338–339; Suomi (1990) 266–273; Tuomioja (1986) 209–239; Virkkunen (1976) 116–124.

Maitovaalit

Sdp vaati uusia vaaleja jo kesällä 1953. Kekkonen hallituksen kaatuminen ja Tuomiojan hallituksen synty vain terävöittivät Sdp:n vaatimuksia ennenaikaisista eduskuntavaaleista.²⁶ Kokoomus ja Sdp olivat jo hallituseuvottelujen aikana vaatineet Tuomiojalta takeet pikaisista eduskuntavaaleista. Presidentti Paasikivi hajotti 8.12.1953 eduskunnan ja määräsi ennenaikaiset vaalit maaliskuun alkuun 1954. Poliitiikan ammattilaiset – varsinkin Sdp:ssä – uskoivat, että epäsuositun K-ohjelman vuoksi oppositioon joutunut maalaisliitto tulisi häviämään vaalit.²⁷

Aiempi tutkimus on pääosin keskittynyt maalaisliiton vaalipropagandan pintavaahtoon paneutumatta perusteellisesti vaalitulokseen vaikuttaneisiin talous- ja maatalouspoliittisiin ratkaisuihin. Maatalouspolitiikkaan erityisesti paneutuneet Markku Anttila ja Liisa Sauli kuvaavat Tuomiojan hallituksen ja MTK:n maitosotaa. Se alkoi, kun hallitus pian uusien vaalien määräämisen jälkeen joulukuussa 1953 vapautti kulutusmaidon hintasäännöstelystä. Hallitus arvioi, että kulutusmaidon hinta nousisi, joten se laski voin ja juuston hintaa.

SAK pelkäsi kuluttajamaidon hinnan nousua ja MTK meijerien maksaman tuottajahinnan laskua. MTK:n ennuste toteutui, kun meijerit pudottivat maidon sisäänostohintoja. Tämä maitosota koski pienviljelijätiloja, jotka myivät tilan ulkopuolelle lähinnä vain karjataloudesta saatavia tuotteita ja olivat erityisen riippuvaisia maidosta saatavista tuloista. Kun MTK painosti, hallitus päätti nostaa margariinin hintaa ja maksaa meijereille tukia. Näin maidon tuottajahinta palasi ennalleen. Myös kuluttajat saivat nauttia edelleen halvemmiksi muuttuneista voista ja juustoista.²⁸

26. Jos eduskunnan enemmistöön nojautuvaa hallituspohjaa ja -ohjelmaa ei saavuteta, ovat uudet vaalit väistämättömät, Sosialidemokraattisen Puolueen puolueuuvoston julkilausuma, *Suomen Sosialidemokraatti* 13.11.1953; Sosialidemokraatit vaativat uusia vaaleja, *Suomen Sosialidemokraatti* 18.11.1953; Uusiin vaaleihin (pk), Palkkatyöläiset uusiin vaaleihin, *Palkkatyöläinen* 4.12.1953.

27. Paasikiven päiväkirjat II, 388; Jääskeläinen (1980) 245.

28. Ihmettelyn suuresti, Yllätyspäättös voin ja juuston hintojen alentamisesta, Päättetyt hinnanmuutokset,

Maalaisliiton nopeakäänteinen johtaja Urho Kekkonen irtautui oppositioon joututuaan pääministerinä esittämistään yleisistä palkanalennusvaatimuksista ja vaati metsä- ja uittotyöntekijäin palkkojen korottamista, koska ne olivat jääneet teollisuustyöntekijäin palkoista jälkeen. Hän asetti helmikuussa 1954 vastakkain hyvinvoivat tehdastyöläiset ja ahtaalle ajetut maaseudun pieneläjät.

Maalaisliitto väitti, että Kekkonen hallituksen kaataminen ja talvivaalit olivat vain alkusoitto maaseutua vastaan aloitetusta hyökkäyksestä. Talvivaalit, maitosota ja asutustilallisten lisämaan hankintaoikeutta koskeneen lain siirtyminen yli vaalien lisäsivät maalaisliiton vaalipropagandan tehoa, vaikka myös Sdp:n pienviljelijäsiipi arvosteli hallituksen voin ja juuston hinnanalennusta. Valtalain käsittelyn yhteydessä sosiaalidemokraatit tukivat eduskunnassa hallitusta, kun maalaisliitto vaati voin ja juustojen hinnanalennuspäätöksen välitöntä peruuttamista. Maalaisliiton kansanedustajat pitivät maidon hinnan alentumista sitkeästi esillä eduskunnassa. Näitä vaaleja onkin kutsuttu 'maitovaaleiksi'. Maalaisliiton propagandakoneiston väitteet, että Sdp ja kokoo-

Outo päätös (pk), *Maaseudun Tulevaisuus* 12.12.1953; Voin ja juuston hintojen alentamisesta, Hallituksen päätös vakava isku vasten maatalousväestön kasvoja, *Maaseudun Tulevaisuus* 15.12.1953; Jyrkkä tuomio hallituksen menettelylle kautta maakuntien, *Maaseudun Tulevaisuus* 17.12.1953; Luottamuslause hallitukselle voin ja juuston hintakysymyksessä, Voin ja juuston hintapäätös, *Maaseudun Tulevaisuus* 19.12.1953; Pulman ratkaisu (pk), *Maaseudun Tulevaisuus* 22.12.1953; Voin ja juustojen kuluttajahinnat, Uusia päätöksiä (II pk), *Maaseudun Tulevaisuus* 24.12.1953; 1.800 Mmk tulonmenetyt, *Maaseudun Tulevaisuus* 31.12.1953; Matti (pakina), Hintakysymys hoidettava, *Maaseudun Tulevaisuus* 5.1.1954; Uusia päätöksiä (pk), *Maaseudun Tulevaisuus* 12.1.1954; Ministerien täyskäännös, *Suomen Sosialidemokraatti* 12.1.1954; Hinnanalennuskorvaus, Harman Heikki: Juustosta ja nuhastakin, Maidon tuottajahintaa ei päästetä alenemaan, *Maaseudun Tulevaisuus* 21.1.1954; Poliittinen visakoiivu (pk), *Suomen Sosialidemokraatti* 26.1.1954; Markku Anttila: Maataloustulo poliittisena kysymyksenä Suomessa vuosina 1949–1956, poliittisen historian pro gradu -tutkielma, huhtikuu 1978, Helsingin yliopisto, valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto, 189–195; Hokkanen (2002) 134; Liisa Sauli (1987) *MTK ja Suomen maatalouspolitiikka. Maatalousyhteiskunnasta teollisuusvaltioksi 1950–1980*, Kirjayhtymä: Rauma, 36–37. Eräät tutkijat mainitsevat maitosodan ohimennen. Katso esim. Suomi (1990) 293; Tuomioja (1986) 235–236.

mus pyrkivät murskaamaan maalaisliiton ja jopa maaseudun saivat maalaisliiton kannattajat liikkeelle.²⁹

Sdp:n vaalipropaganda keskittyi talous- ja työllisyyspolitiikkaan. Kekkonen porvarillisen vähemmistöhallituksen suhdanteisiin sopimattoman talouspolitiikka oli päämaalina. Äänestäjien mieliin haluttiin palauttaa K-ohjelman palkanalennusvaatimukset, lapsilisien leikkausesitykset sekä katteettomaksi osoittautuneet paniikkitunnelmat. Tuomiojan toimitusministeristö pääsi selvästi vähemmällä, vaikka sen suorittamaa vuokrien korotusta ja pyrkimystä siirtää työttömyystyömaat yksityisien urakoitsijoiden hoidettaviksi arvosteltiin tiukasti.

Sdp:n vaalitaistelun kärki kohdistui K-ohjelmaan ja kommunistien sille antamaan sivustatukeen. Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä onnistui helmikuun alussa saamaan tämän näkemyksen eduskunnan päätökseksi, kun Skdl esitti Tuomiojan hallitukselle työttömyystilanteesta välikysymyksen. Eduskunta hyväksyi välikysymyskeskustelun päätteeksi ponnin, joka nimesi työttömyydestä syylliseksi Kekkonen neljännen hallituksen, ”joka sai viime syksyn välikysymyskeskustelussa kansandemokraattisen eduskuntaryhmän tuen”.³⁰

29. Valtiopäivät 1953 III, 2712–2718, 2725, 2727–2742, 2860–2861, 2974–2977; Valtiopäivät 1953 Pöytäkirjat IV, Istunnot 104–118 helmikuun 10 päivästä valtiopäivien loppuun sekä sisällysluettelo, Helsinki 1954, 3686–3692; Milloin vaaleihin? (I pk), *Maakansa* 24.11.1953; Lisämaalakiesityksen, *Maakansa* 1.12.1953; Maalaisliiton sitkeä taistelu, *Maakansa* 2.12.1953; Lisämaalaki lykättiin yli vaalien, *Maakansa* 5.12.1953; Maalaisliitto käy tiivistynein rivein, Hyökkäys torjuttava (I pk), *Maakansa* 8.12.1953; Uudet vaalit (pk), *Maaseudun Tulevaisuus* 10.12.1953; Luottamuslause hallitukselle voin ja juuston hintakysymyksessä, *Maaseudun Tulevaisuus* 19.12.1953; Lisämaalainojen myöntäminen kielletään, *Maakansa* 22.1.1954; Kysymme vieläkin – Mitä käy lisämaalain? (II pk), *Maakansa* 29.1.1954; Ratkaisu lähestyy (pk), *Maaseudun Tulevaisuus* 2.3.1954; Maatalouden asema vaakalaudalla!, Maatalousväki ja vaalit (pk), Sosialistit vastustavat lisämaiden antamista, *Maaseudun Tulevaisuus* 4.3.1954; Paasikiven päiväkirjat II, 384–387; Anttila (1978) 184; Hokkanen (2002) 134–135, 138–145; Veikko Huttunen (1974) *Täysi-ikäinen kansakunta 1939–1973, Kansakunnan historia* 7, WSOY: Porvoo, 362; Virkkunen (1976) 129; Johannes Virolainen (1984) *Muistiinpanoja ja myllykirjeitä*, Otava: Keuruu, 76.

30. SAK tvk 30.12.1953, AyA; Valtiopäivät 1953 III, 2949–2951, 2962–3022 (lainaus 3017), 3029–3032; Vuo-

Sdp:n puoluetoimikunta käsitteli jo joulukuussa 1953 esitystä talouspoliittiseksi ohjelmaksi, jota käsittelee vasta vuoden 1955 puoluekokous. Tämä ohjelmaesitys rakentui SAK:n sosiaalidemokraattien 1950-luvun alussa talouspoliittiseen keskusteluun nostaman täystyöllisyyspolitiikan pohjalle ja oli ilmeisesti pääosin talouspoliittisen ohjelmakomitean sihteerin, Olli J. Uotin, käsialaa. Sdp otti talouspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi suhdanteiden tasaamisen pitämällä kysyntä, tuotanto ja palkat mahdollisimman korkealla tasolla. Ohjelmaesitys ilmestyi Toimeentulomme edellytyksistä -nimisenä vihkosena ennen vaaleja.

Sdp:n uuden talouspoliittisen linjan voimaa kuvaa, ettei Suomen palkkatason korkeutta arvostellut ja valtiotalouden tasapainoa myös laskusuhdanteissa korostanut sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Väinö Tanner lähtenyt enää vuoden 1954 vaaleissa kansanedustajaehdokkaaksi.³¹

den vaihteessa (pk), *Palkkatyöläinen* 29.12.1953; Maalaisliiton vaaliohjelma ja käytännön ohjelma (II pk), *Suomen Sosialidemokraatti* 6.1.1954; SAK saattoi vuokrien korotusta vastustavan, Kaira: ”Pöytäkirjaan” merkittyä, Hallituksen päätös asuntojen vuokrien korotamisesta, Kustannuskriisin lavastus paljastuu yhä selvemmin, *Palkkatyöläinen* 15.1.1954; Kaarlo Pitsinki, Kilpailu elintasosta, *Suomen Sosialidemokraatti* 28.1.1954; Tämän hetken tärkein tehtävämme, *Palkkatyöläinen* 29.1.1954; Vaalit ovat palkkatyöntekijäin puolustustaistelu, *Suomen Sosialidemokraatti* 3.2.1954; Virheellinen politiikka johtanut työttömyyteen, *Suomen Sosialidemokraatti* 5.2.1954; K-ohjelman romuttamisella on paljon voitettu, *Suomen Sosialidemokraatti* 6.2.1954; Maalaisliiton vaalisyöttö (II pk), *Suomen Sosialidemokraatti* 9.2.1954; K.-A. Fagerholm: K-ohjelma on kärsinyt tappion eduskunnassa, 18.2.1954; Sosialidemokraattien johtaman yhteisrintaman avulla, *Suomen Sosialidemokraatti* 19.2.1954; Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä: K-ohjelman alku ja loppu, *Suomen sosialidemokraatti* 23.2.1954; Vain sosialidemokraattien vaalivoitto estää uudet K-ohjelmat, Radion vaalikeskustelussakin, Suomen Sosialidemokraatti 25.2.1954; Emil Huunonen: Niukkas-budjetti ja sen romuttaminen, Vaalit maaliskuussa. Torjuntataistelumme voittoon!, *Palkkatyöläinen* 26.2.1954; Maidon hinta ja K-ohjelma, *Suomen Sosialidemokraatti* 27.2.1954; Kommunistit ja Kekkonen (pk), *Suomen sosialidemokraatti* 1.3.1954; Penna Tervo: K-ohjelma keskeinen asia näissä eduskuntavaaleissa, *Suomen Sosialidemokraatti* 6.3.1954.

31. Sdp puoluetoimikunta 25.11.1953, 11.1.1954, TA; Valtiopäivät 1953 III, 3082–3090; (1954) Toimeentulomme edellytyksistä, Pori; (1954) Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen talouspoliittinen ohjelma pe-

Propagandasta vakiintuneeksi totuudeksi

Edellä on esitetty *Suomen Sosialidemokraatin* vaalikirjoitteluun ja Sdp:n päättävien elinten arkistoaineistoon perustuva kuva sosiaalidemokraattien keskeisistä vaalitunnuksista. Hannes Tiainen kiteytti jo vuonna 1968 julkaistuissa muistelmissaan vuoden 1954 vaalitaistelun sosiaalidemokraattiset ja maalaisliittolaiset tunnukset:³²

Maalaisliiton pääsyntejä oli mielestämme K-ohjelma ja Niukkasbudjetin ilmentämät pyrkimykset alentaa elintaso, väärä maatalouspolitiikka virheellisine asutus-toimintoineen sekä istuskelu kahdella tuolilla ulkopoliitiikan hoidossa.

Maalaisliitto taas syytti sosialidemokraatteja maatalousvihamielisyydestä, liian korkean elintason vaatimisesta palkansajille sekä ennen kaikkea yrityksestä ”murskata maalaisliitto”.

Kuinka sitten syntyi myytti, että Sdp:n vaalipropagandan keskeiset tunnukset olivat: *Maalaisliitto murskattava, Kekkonen kunin-gastie katkaistava* tai *Kekkonen takaisin Kampinkadulle?* Tähän löytyy vastaus tarkastelemalla yksityiskohtaisemmin maalaisliiton vaalikampanjan sisältöä. Edellä esitelty Sdp:n puoluesihteerin Väinö Leskisen puheet 25.10. ja 26.10.1953 antoivat ainekset maalaisliittolaisten vaalipropagandalle, joka jalostui vähitellen yhä yksioikoisemmaksi. *Maakansan* pilapiirtäjä kommentoi 27.10. ensimmäistä puhetta näin:

”Sosialidemokraattien puoluesihteerin Väinö Leskinen on ilmoittanut jälleen, että sosialidemokraattien päämääränä on ’maalaisliiton hallitushegemonian’ lopettaminen.”³³

Maakansan reaktio Leskisen Sdp:n neuvottelupäivillä 26.10. pitämään laajempaan linjapuheeseen oli aluksi laimea, lähes pitkästynyt. Lehden pääkirjoitus analysoi sosiaalidemokraattien avausta näin:³⁴

Sosiaalidemokraattien taholla on puoluesihteerin Leskinen pitänyt taas yhden tavanomaisia puheitaan. Leskisen vuodatuksen perusteella on eräs sosialidemokraattinen elin tehnyt lisäksi päätöslauselman. Molem-

missa todetaan yhtäpitävästi, että sos.dem. puolueen tavoitteena on nykyisen hallituksen kaataminen ja maalaisliiton määräysvalan kukistaminen.

...

Puoluesihteerin Leskisen puhe on senlaatuinen, että se aiheuttaa pahoja vatsanväänneitä toivotulle tukipuolueelle kokoomukselle, jonka on hallitukseen päästäkseen pakko luopua todella *kaikesta*, mitä se on oppositiossa ollessaan on edustanut. Maalaisliitolle ei puheessa ollut mitään uutta – ei mitään.

Hallituksen kaaduttua maalaisliitto tuomitsi niukkasbudjetin repijät. Eroavan hallituksen opetusministeri Johannes Virolainen korosti, että tulevakin hallituksen keskeisin ongelma olisi Suomen korkea kustannustaso. Maalaisliitto syytti kokoomuksen ja kansanpuolueen menneen ”polvilleen vassemiston edessä”, kun valtion menoja ei karsittu eikä verohelpotuksia toteutettu.³⁵

Oppositipuolueen äänenkannattajana *Maakansa* näki jo 22.11.1953 aivan uutta Leskisen puheissa. Sdp:n väite siitä, että rakentavat voimat olisivat kerääntyneet yhteen vaaran hetkellä sai lehden muokkaa-

rusteluineen, Pori; Nulikkapolitiikkaa (II pk), *Maakansa* 7.2.1954; Ilkka Hakalehto (1974) *Väinö Tanner. Omalla linjalla*, Kirjayhtymä, Helsinki, 152–155. Sdp:n talouspoliittisen ohjelman luonteesta tarkemmin katso Pentti Puoskari, *Tehokkaan kysynnän teoria SDP:n subdannepoliittisessa ajattelussa 1930-luvulta 1960-luvun alkuun*, Yleisen valtio-opin pro gradu -tutkielma, syyskuu 1979, Helsingin yliopisto, valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto, 130–135; Ahti M. Salonen (1972) *Linjat*, Helsinki, 183–184.

32. Hannes Tiainen (1968) *Kun puolue räjähti*, Tammi: Helsinki 1968, 28.

33. Pitkä kanto kaskessa (pilakuva), *Maakansa* 27.10.1953.

34. Ei uutta (pk), *Maakansa* 28.10.1953.

35. Arava ja hallitus (pk), *Maakansa* 4.11.1953; Tärkein asia (pk), *Maakansa* 6.11.1953; Romuttaminen käynnissä (pk), *Maakansa* 7.11.1953; Ei mitään verukkeita (II pk), *Maakansa* 8.11.1953; Hallituksen kaatajat lisäävät, Huoletonta menoa, Ministeri Virolainen: »Mikään hallitus ei voi kiertää kustannustasomme korkeutta», *Maakansa* 10.11.1953; Lapsilisämaksut edelleen työnantajien rasitukseksi, *Maakansa* 11.11.1953; Kokoomus ja kansanpuolue menivät, *Maakansa* 14.11.1953; Verohelpotuksia peruutetaan (I pk), *Maakansa* 22.11.1953; Niukkasen budjetin toteuttaminen tekisi, *Maakansa* 24.11.1953.

maan Leskisen tavoitetta ”murtaa tri Kekkonen ja maalaisliiton ’kuningastie’ hallitukseen ja pääministerin tuolille” näin:³⁶

Mitä he tarkoittavat ”vaaran hetkellä”, siitä ei ole epäilystäkään, sillä hra Leskinen on selvin sanoin ilmaissut puolueensa tämän hetken tavoitteet. ”Maalaisliitto ja Kekkonen hegemonia on murskattava”, kuuluu hätähuuto, joka on saanut veljet oikealta ja vasemmalta kokoontumaan saman lipun juurelle.

Maalaisliiton Uudenmaan piirikokous hyväksyi 22.11. julkilausuman, jossa todettiin: ”Vasemmisto on oikeiston myötäilemänä julistanut päämääräkseen maalaisliiton ja sen johtomiesten poliittisen aseman murskaamisen, ts. maatalouden ja maaseudun elinetsijien syrjäyttämisen.” Piirikokous vaakuutti, ettei maalaisliitto alistu murskattavaksi.³⁷

Tämä vapaa tulkinta Väinö Leskisen puheista toistui maalaisliiton propagandassa. *Maakansan* nimimerkki Hela totesi: ”Leskisen aatejulistus ’maalaisliiton hegemonia on murskattava’ on saanut kokoomuksesta kiivaan kannattajan.”³⁸ Lehden pääkirjoitus puolestaan väitti: ”Sosialidemokraatit ovat julistaneet suureksi päämääräkseen maalaisliiton ja sen johtomiesten murskaamisen. Vaalien toimeenpaneminen jo talvella on osa tästä suunnitelmasta.”³⁹

Maalaisliiton vaalikampanjan käynnistyessä puolueen puheenjohtaja V. J. Sukselainen totesi Leskisen sanoneen suoraan, ”että tarkoitus on syrjäyttää maalaisliitto”. Puoluesihteri Arvo Korsimo korosti: ”Maaseudun murskaajat ryhtyneet sanoista tekoihin”. Hän paljasti:⁴⁰

Mitäpä tästä olisi muuta sanottavaa kuin vain todettava selvä totuus kokoomuksen ja sosialidemokraattien yhteistyösopimuksen toisen artiklan, eduskunnan hajoittamisesta. Sopimuksen ensimmäinen artiklahan oli: Kekkonen Kampinkadulle.

Talvivaaleilla aiotaan nyt kertakaikkiaan lyödä maaseutu matalaksi. On vain muistettu kaupunkien kirkkaat asfaltit ja dollarihymyt ja eletty jo selvän voiton huumeessa.

Mutta tässä tohinassa on unohdettu maaseudun naisten ja miesten sitkeys ja että hevonen on maaseudulla valttia. Kun vaalien panoksena on maaseudun ja maalaisliiton vaikutusvallan kertakaikkinen lopettaminen valtiollisessa elämässämme, kaikuu hätähuuto kautta korprien: maaseudun kansa vaaliuurnille oikeuksiaan puolustamaan. Äänet maalaisliitolle, joka vankkumattomasti taistelee maaseudun oikeuksien puolesta.

Korsimon esittämä salaliittoteoria kokoomuksen ja sosialidemokraattien yhteistyösopimuksesta muuttui kyseisten puolueiden jo elokuussa 1953 tekemäksi salaiseksi sopimukseksi, jonka Maaseudun Nuorison Liiton lehti *Kyntäjä* ’paljasti’ tammikuussa 1954. Korsimo itse korosti, että maaseudun viholliset, oikeisto ja vasemmisto valmistautuivat iskuun ”epärehellisen toiminnan ja salaisten juonittelujen avulla”. Maakansa kuvasi tammikuussa sen ydinkohdiksi: ”Kekkonen Kampinkadulle, eduskunta pelolle”. Maalaisliitto jaksoi muistuttaa, ettei tämä poliittisten vastustajien salajuoni kohdistunut vain maalaisliittoon ”vaan koko maaseutua vastaan”.⁴¹

Tätä kokoomuksen ja Sdp:n epäpyhää liittoa kuvattiin myös *Maakansassa* julkaisutussa vaalisarjakuvassa, jonka nimi oli Kiusausten talo. Siinä lättähattusakilainen Väinö Leskinen ja kokoomusta symbolisoinut kaupunkikurtisaani Silkkisaara punoivat

36. Heikoilla jäillä (II pk), *Maakansa* 22.11.1953.

37. Maalaisliitto ei alistu, murskattavaksi vaan jatkaa taistelua, Tunnustus tri Kekkoselle, *Maakansa* 24.11.1953.

38. Hela: ”Public relations”, *Maakansa* 6.12.1953.

39. Hyökkäys torjuttava (I pk), *Maakansa* 8.12.1953.

40. Maaseutu ottaa haasteen vastaan, vaalipaikoille tullaan läpi kinoksien, peninkulmien takaa, *Maakansa* 9.12.1953.

41. Salainen sopimus, Arvo Korsimo, Me olemme valmiina!, *Kyntäjä* 1/1954; Arpa on heitetty (pk), *Maakansa*; Vähin toivein (pk), ”Elokuun sopimus” maaseutua vastaan, *Maakansa* 19.1.1954; Hela: Hakku käy..., Kokoomuksen ja sosialistien yhteistyösopimuksen sisältö (lainaukset), *Maakansa* 20.1.1954; Lisämaalainojen myöntäminen kielletään, *Maakansa* 22.1.1954; Aaro E. Ero: Miten kokoomuksen ja sosialistien salainen sopimus syntyi?, *Maakansa* 28.1., 29.1., 31.1., 3.2.1954; Sosialistien salainen vaaliaapinen kertoo ”elokuun sopimuksen” synnystä, *Maakansa* 9.2.1954.

juonia rehellen maalaisliiton pään menoksi. Nämä laiskat ja veltot kaupunkilaishahmot olivat vastakohta maaseudun työteliäjille raatajille.⁴²

Kauhukuvaa maalaisliiton ja maaseudun murskaamisesta eivät levittäneet vain puoluesihteerit ja pilapiirtäjät. Tammikuussa 1954 Urho Kekkonen iloitsi:⁴³

Vastustuspuolueiden vaalitunnukset maalaisliiton murskaamisesta ovat herättäneet välinpitämättömätkin havaitsemaan, että nyt on aika nousta varjelemaan maaseutuväestön oikeuksia ja etuja.

Hän korosti pian tämän jälkeen, että kokoomuksen puoluekokous oli varauksettomasti yhtynyt sosiaalidemokraattien vaalitunnukseen: ”maalaisliitto on murskattava”.⁴⁴

Kekkonen kiteytti helmikuussa sekä *Kyntäjässä* että *Maakansassa* julkaistussa artikkelissaan vaaliasetelman näin:⁴⁵

Kyseessä on valtiontalouden tervehtytämisen tai romuttamisen. Kyseessä on maatalouden ja maaseudun etujen valvominen tai niiden heitteille jättäminen kuuluisan maidonhinnan alentamispäätöksen malliin. Kyseessä on maaseutuväestön valtiollisen vaikutusvallan turvaaminen tai maalaisliiton »murskaaminen» sos.dem.-kokoomuslaisin voimin.

Urho Kekkonen toisti vielä viimeisessä vaalivetoimuksessaan ja vaalituloksen analyysissaan sen ajatuksen, että vaalien ydinkysymys oli maalaisliiton itsepuolustus sen murskaajia vastaan.⁴⁶

Todellisuutta kiehtovampi kuva

Maalaisliiton vaalipropagandan teho ja jälkivaikutus johtuivat perusväitteiden sitkeästä toistosta.⁴⁷ Se jopa muovasi vaalitaistelussa mukana olleiden sosiaalidemokraattien muistikuvia. Penna Tervo muisteli jo syksyllä 1954, että Sdp oli yrittänyt murskata Kekkonen ja maalaisliiton. Emil Skog toteaa muistelmissaan, että puoluesihteerit Väinö Leskisen johdolla Sdp:n puoluetoimisto olisi käynyt vaalikampanjan tunnuksetta maalaisliitto murskattava.⁴⁸

Maalaisliiton propaganda oli niin taitavaa, että se loi vuoden 1954 vaalien perusasetelmasta selvästi todellisuutta kiehtovamman kuvan. Ilmeisesti siksi puolue- ja henkilöhistoriaan paneutuneet toimittajat ja tutkijat ovat tähän päivään saakka tyytyneet toistamaan tätä maalaisliiton propagandatarkoituksiin pelkistämää uhkakuvaa.⁴⁹ ■

42. Kiusausten talo, *Maakansa* 20.1., 22.1., 26.1., 2.2., 7.2., 9.2., 11.2., 12.2., 13.2., 14.2., 21.2.1954.

43. Urho Kekkonen: Vaali-innostusta, *Maakansa* 16.1.1954.

44. Urho Kekkonen: Erään puoluekokouksen satoa, *Maakansa* 23.1.1954.

45. Urho Kekkonen: Mistä on nyt kysymys?, *Kyntäjä* 2/1954; Urho Kekkonen: Mistä on nyt kysymys?, *Maakansa* 17.2.1954.

46. Urho Kekkonen: Äänet maalaisliitolle, *Maakansa* 6.3.1954; Urho Kekkonen: Vaalit ovat ohi, työ jatkuu, *Kyntäjä* 3/1954.

47. Katso esim. Virolainen (1984) 76–82.

48. Sdp puoluetoimikunta 19.10.1954, TA; Skog (1971) 340.

49. Hakalehto (1974) 156–157; Hokkanen (2002) 127, 134–135; Tuomas Keskinen (1978) *Aika sotia – aika sopia. Väinö Leskinen 1917–1972*, Tammi: Helsinki 1978, 77; Lasse Lehtinen (2002) *Aatetta jaloa ja albaista mieltä. Urho Kekkonen ja SDP:n subteet 1944–1981*, WSOY: Juva, 239–240; Kyösti Skyttä (1970) *Presidentin muotokuva II*, Kirjayhtymä: Helsinki, 79; Sorvali (1975) 346; Suomi (1990) 283, Tuomioja (1986) 236–237.